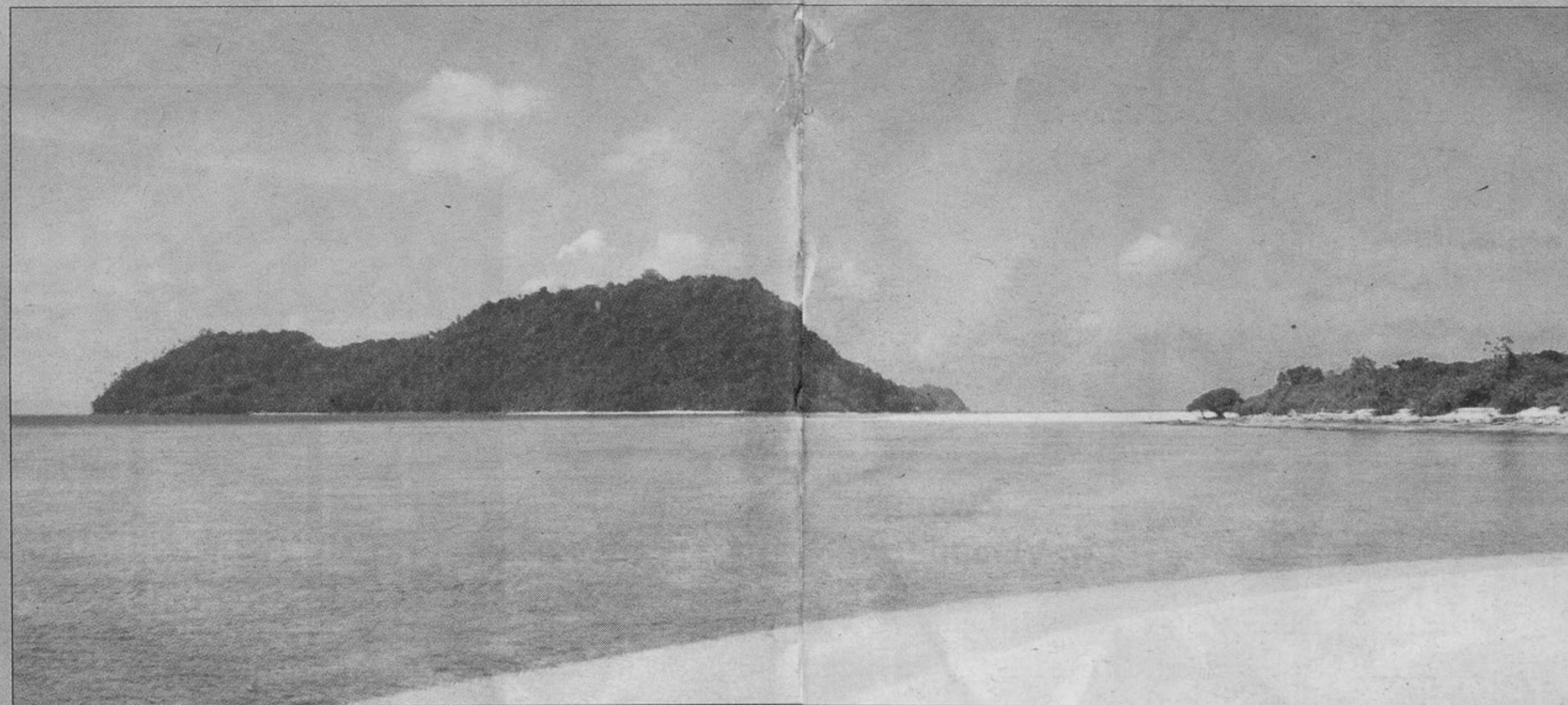

VOC-fort Belgica

Het eiland Run vanaf Neilaka.

Fort Hollandia

De VOC tekent de Banda-eilanden

Grafsteen van Paulus van den Broecke

Toegangspoort fort Nassau op Banda Neira

In 1921 bezoekt de historicus Victor Ido van de Wall de Banda-eilanden, bakermat van de VOC. Hij reist in opdracht van de Oudheidkundigen Dienst in Nederlandsch-Indië en moet het cultureel erfgoed in kaart brengen. Enkele jaren later verschijnt zijn boek. Met dat boek onder de arm reizen wij af naar Indonesië. Benieuwd wat wij van dat verleden terugvinden.

door Ruud Paesie
foto's Caroline van der Mandele

Chaotische taferelen spelen zich af zodra de Ciremai is afge-meerd. Tientallen sjouwers banen zich schreeuwend een weg door de mensenmassa om als eersten aan boord te kunnen. Kort daarna duiken ze weer op, beladen met grote stukken bagage. Twee uur later is het overvolle passagierschip, dat het contact onderhoudt tussen de verschillende Indonesische eilanden, klaar en vertrekken wij van Ambon naar de afgelegen Banda-eilanden. Deze kleine archipel, rondom de vulkaan Gunung Api of Vuûrberg, is tot het begin van de 19de eeuw de enige producent van foelie en nootmuskaat ter wereld. In 1621 weet Jan Pieterszoon Coen deze belangrijke specerij-eilanden op gewelddadige wijze voor de VOC, de Verenigde Oost-Indische Compagnie, te veroveren. Vrijwel de gehele bevolking wordt daarbij vermoord of vlucht naar elders. Coen laat vervolgens machtige forten bouwen die de eilanden

tegen indringers moeten beschermen. Zo verwerft de Compagnie het monopolie op de handel in foelie en nootmuskaat. Omdat Coen de inheemse economie volledig vernietigd heeft, ontwikkelt de Compagnie een bijzonder plantagesysteem. De muskaatbomen worden op de verschillende eilanden verdeeld over tientallen perken en verhuurd aan Europese perkeniers. Voor de Compagnie is deze aanpak volstrekt uniek. Nergens anders in Azië heeft het compagniepersoneel directe bemoeienis met de productie van goederen en gewassen. Deze laten zij aan de inheemse bevolking over. Om de Banda-eilanden met genoeg Europeanen te bevolken, verzoekt Coen de bewindhebbers in Nederland om een 'quantiteit eerlycke huysgesinnen, maer voorall jonge meysges', met spoed naar de archipel te zenden. Slaven, die door inheemse handelaren worden aangevoerd, onderhouden de perken en plukken de vruchten. Na de oogst verwijderen zij de buitenste schil en de rode zaadrok die twee weken in de zon wordt gedroogd. Dan krijgt de foelie haar kenmerkende roodbruine kleur. De overgebleven muskaatnoten vergen een uitgebreidere behandeling voordat die naar Europa worden verscheept. Daar bestaat veel vraag naar deze specerijen, veelal om hun medicinale toepassingen. De eerste perken worden in 1626 op het eiland Ay uitgegeven. Een zekere Paulus van den Broecke behoort tot de eerste perkeniers. Als plantagehouder wordt hij daarna door vele generaties opgevolgd. Algemeen wordt aangenomen dat Pieter van den Broecke de stamvader van deze familie is.

Deze uit Antwerpen afkomstige koopman strijkt aan het einde van de 16de eeuw in de Noordelijke Nederlanden neer. Zijn gelijknamige zoon klimt snel op binnen de VOC-gelederen en wordt een beroemde admiraal. Samen met Coen is hij ondermeer betrokken bij de verovering van de Banda-eilanden.

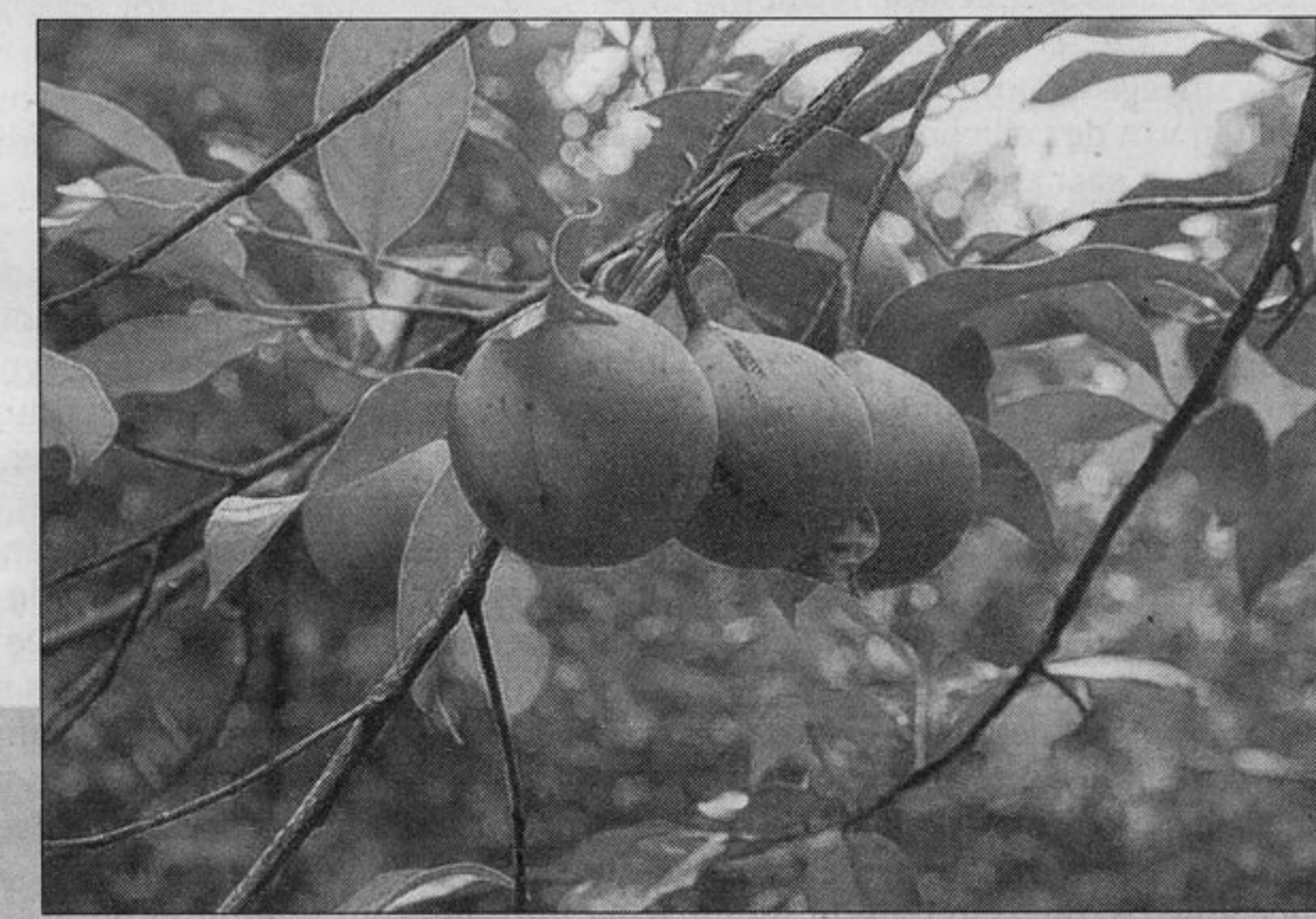
Op schootsafstand van het vijfpuntige VOC-fort Revengie bouwen de Van den Broeckes hun plantage en noemen die Welvaren. In de loop van de tijd wordt die uitgebreid en verfraaid met een mooie toegangspoort. Niet ver daar vandaan ligt de oude begraafplaats. Tijdens zijn bezoek in 1921 raakt Van de Wall daarvan onder de indruk. Hij schrijft dat de graven op de 'doodenakker' naast het kerkje van Ay door hun eigenaardige vorm om aandacht vragen. Er staan 'obelisken, praalgraven en vreemdsoortige Engelsche tombes, waarvan de opschriften zijn uitgewischt'. Ook beschrijft hij het graf van Paulus van den Broecke, een achterkleinzoon van de gelijknamige eerste perkenier. Met hooggespannen verwachting komen we op het eiland aan. Maar van het eens zo fraaie kerkhof is weinig terug te vinden. Het ligt er vervallen bij en is bezaaid met afval. Ook is een deel van het kerkhof door het oerwoud overwoerd. Van het er naastgelegen oude kerkje, dat tijdens de onlusten van 1999 tussen moslims en christenen totaal is verwoest, resten alleen nog geblakerde muren. Toch wordt onze speurtocht beloond met de vondst van een oude grafsteen, die grotendeels onder

zand en afval bedolven ligt. Terwijl wij de steen schoon maken, schaart zich een alsmaar groter wordende groep eilandbewoners om ons heen. Met verbazing worden we aangestaard. Na een uurtje zweegen is de steen leesbaar. Het blijkt de door Van de Wall beschreven grafsteen van Paulus van den Broecke te zijn, die als 'outburger, luytenant en perkenier' op zestigjarige leeftijd in 1754 is overleden. Twee dagen later arriveren we op Lonthor of Banda Besar, het grootste eiland van de archipel. Ook daar hebben de Van den Broeckes hun boterham met de teelt van specerijen verdiend. Ze blijken er nog steeds grond in bezit te hebben, nadat de Nederlandse regering de plantages in de 19de eeuw aan de perkeniers heeft overgedragen. Door de geringe opbrengsten houden de meeste planters het overigens al snel voor gezien. Net als op Ay treffen wij hier veel vruchtdragende muskaatbomen aan. De vruchten lijken op abrikozen. Enkele Bandanezen verzekeren ons dat foelie een van de bestanddelen is van het geheime Coca Cola recept. Samen met Usman Abubakar, de Engels sprekende onderwijzer van het dorps-schooltje, gaan we op stap. Van het school-hoofd heeft hij toestemming gekregen om ons die dag als gids te begeleiden. Als eerste passeren we de monumentale toegangspoort van de voormalige perkenierswoning Boyauw. Volgens Van de Wall is dit het enige perk van de Compagnie en diende het als buitenverblijf van de gouverneurs die op het nabijgelegen hoofdeiland Banda Neira zetelden. Van de woning is helaas niets meer over. Een half uur later

arriveren we bij de plantage Goot Waling die al ruim tweehonderd jaar in het bezit is van de familie Van den Broecke. De eens zo fraaie perkenierswoning met toegangspoort heeft haar glans verloren. Daarachter liggen de graven. We vinden de door Van de Wall beschreven grafstenen uit de 18de en 19de eeuw. Abubakar wijst naar een betonnen plaat zonder opschrift. Daaronder liggen de vijf vrouwelijke leden van de familie Van den Broecke begraven die tijdens de godsdienstonlusten van 1999 zijn vermoord. Tot de doden behoren de moeder, vrouw en dochter van Pongky van den Broecke, die het beheer van de plantage in 1998 van zijn zieke vader had overgenomen. Na dit verschrikkelijke drama is Van den Broecke naar Java uitgeweken. Later is hij naar de Banda-eilanden teruggekeerd en heeft het beheer van de plantage weer opgenomen. Hij is nu de laatst werkende perkenier van Banda.

Logo van de VOC

Muskaatvruchten